

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: HUGÓ KÁROLY (1808–1877), A BOLYGÓ ORVOS-DRÁMAÍRÓ

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A múlt század első-középső fele az irodalmi-forradalmi romantika hőskora. Még élt a weimari óriás, de a költőkhöz nem illett többé a tisztos öregkor, a világgal való megbékélés és a természetes halál. A főbálvány, Byron, görög földön pusztult el, az étheri Shelley a tengerbe veszett, Puskit kitervelt párbajban terítették le, a mi Petőfi Sándorunkat tömegsírba temették. A sokkal-sokkal kisebbek is igyekeztek nagy halált halni. Szegény emigráns Kerényi Frigyes egy amerikai mészkemencébe zuhanva égett szénné, s ki tudná felsorolni az azóta elfelejtetteket?

Mások szent elszántsággal akarták megváltani–megváltoztatni a zsarnoki valóságot. Victor Hugo egyszálmaga rémítgette szigetországi száműzetéséből a semmit sem tanult Bourbonokat, Miczkiewicz a lengyel ügy elvesztése után Itáliában szervezett légiót szabadságra (és haza) sóvárgó honfitársaiból.

A gall géniusz, Hugo és a messianisztikus lengyel Miczkiewicz ezúttal nem véletlenül kerültek egymás asszociációs szomszédságába. Kortársuk, a magyar Hugó Károly nagy francia névrokonához hasonlóan akarta meghódítani az európai romantika színpadát, és a Pan Tadeusz írójának megszállottságával segíteni a lengyel népet. Ez utóbbit katonaorvosként. Színdarabjai azóta előadhatatlanokká porosodtak, de megmaradt az írószemély érdekessége, a megalomániás jelenség, a donkihótei figura, az előbb valódi, majd színpadi szélmalomharcok hőse, akinek Cervantes óta szurkol az olvasóvilág, mert a vitorlákkal hadakozva önmagát sebzi véresen mosolyogtatóvá, és nem igényel szánalmat a hódolat (hiány) helyébe.

Hugó Károlyt 1848-ban a 'Pesti Divatlap' ellenzéki hazafiként tiszteli, aki Párizsból német nyelvű, forradalommal rokonszenvező leveleket ír a 'Pester Zeitung' lapjaira, a Nemzeti Színház május 24-én sikerrel mutatja be a 'Bankár és báró' c. darabját. Egy évtizeddel később a 'Vasárnapi Újság' a címlapon ünnepli hazalátogatását, akár Liszt Ferenc vagy Klapka György volna. A millennium évében megjelent H-betűs Szinnyei-kötet szerint viszont a hányattatás megviselte, s a lelki tusa kimeríté életerejét, ami abból is kitűnt, hogy a 'Calderon'-hoz írott előszavában barátainak nevezi Bonaparte Napóleont és Rotschildot. A nemzeti hős és a hibbantság végleteinek szembesítése lehetne feladatunk, ha baráti szeretetével, kritikusi szigorával és az orvos szemével nem láttatná őt velünk Ágai Adolf 'Por és Hamu' c. visszaemlékezés-kötetében.

Kísérjük először végig ezt a kísérleti életet. Hugó Károly (eredetileg Bernstein Fülöp) 1806-ban született Pesten. Szülei magyar szóra a IV. gimnáziumba Szegedre adták, mert akkor a fővárosnak még a grundnyelve is német volt. Délről visszajövet Pesten elvégezte a középiskola felső osztályait, egyetemre előbb a természettudományi karra, majd az orvosi fakultásra iratkozott. Egy év után anyagiak hiányában a medicinát abbahagyni kényszerült, s beállt húsz hónapra huszárnak. Nem bánta meg, de visszavágyott medikustársai közé.

Megtakarított zsoldján újabb szigorlatokon jutott túl, kimenőit tanulással töltve. Orvosdoktorrá Varsóban avatták, mivel jelentkezett a lengyel hadseregbe. Rövidesen törzsorvosi beosztásra emelkedett, megsebesült, majd a cári csapatok fogságába került. A

nagy kolerajárvány idején áldozatosan gyógyíttatta a lengyel és az orosz sebesülteket-betegeket. A pétervári osztrák konzul segítségével került haza 1832-ben, egyenest Zalába, az Inkey család birtokára. A kolerajárványt itthon is kifogta. Rövidesen Pestre költözött, orvosi diplomájával nem tud ott mihez kezdeni, az írás ördöge akkor még nem kísértette.

Bugát Pál 1830-ban jelentette meg a saját magyarításában Wigand Ottó nyomdájából Hahnemann 'Organon'-ját, s ezzel elindult hazánkban hódító útjára a hasonszervi gyógyítás, amelynek elszántabb híve aligha volt Bernstein Fülöp doktornál. A homeopátia és az allopatia közötti polémiában ragadott először tollat szenvedélyes orvosunk, hangos sikere Párizsba is eljutott. Hahnemann mester meghívta magához leendő apostoljelöljét, aki el is ment, de a neuropátiás homeopata szemében ekkor már másvalaki volt a Messiás. Victor Hugo, az Hernani, majd a Ruy Blas színpadi szerzője – Bernstein doktor őt kívánta követni.

Németül tudott a legjobban. Angliai kitérővel Berlinbe ment, hogy a poroszoknak előadja az igazi Shakespeare-t, természetesen az ő főszerepeiben. Elutasították és kiutasították. Hamburg–Altona színpadját (egyre zavarosabb életének mazochista kínpadát) érintve Bécsbe települt át, jobb megértés reményében. Egyszemélyben kívánt doktor Hahnemann és Victor Hugo lenni, ezért 1844-ben felvette a Carl Hugo nevet. Mózesi hitét elhagyva, a bigott katolikus császárvárosban áttért az evangélikus vallásra. Csoda-e, ha kihívott maga ellen minden kihívhatót? Nem lett a liblingje a postbiedermeier irodalmi szalonoknak, s egyre gyanúsabban nézte a rendőrség, még a beszámíthatatlanság beszámításával is.

A Burgtheater visszautasította darabjait (Calderon stb.), pacientúrája nem akadt. Bécsi sikertelenségeitől lelohadva hazajött Pestre, nekidőlt Bloch Mór német–magyar szótárának az elfelejtett dajkanyelvet újratanulni. A hűséges Falk Miksa segítségével 1846-ban megírta az 'Egy magyar király' c. verses drámát, amelyet Batthyány Lajosnak ajánlott nagy tisztelettel. A darabot Falk után Egressy Gábor simíttatta előadhatóvá, Mátyás királyt maga Egressy, Szilágyi Mihályt az öreg Szentpétery játszotta. A pesti bemutatkozás tehát sikerült, Hugó Károly ettől fogva magyar költőfejedelemnek hitte magát.

Ágai Adolf megindító humorral írja le első bécsi találkozásukat. Megyek haza. Az országot fölrázom. Szigligetit elcsapom. A színházat megmentem, mert az ő nagyságát – mondta – Miska is (mármint Vörösmarty) elismerte. Az 1848-as esztendőben Párizs utcáin ő lobogtatja a magyar zászlót, lelkesítő leveleket ír a forradalmi eseményekről.

Pesten viszont bemutatják a 'Bankár és báró' c. darabját – sikerrel. Szokványos szerelmi háromszög: öreg férj, fiatal feleség, gáláns udvarló, a báró megmenthetné a bankárt az anyagi csődtől, de a kalmár becsületből nem fogadja el. A báró fejsebe (amit vadászat közben szerzett) a függöny legördülése előtt felszakad, kileheli nemes lelkét, a nő mellé zuhan holtan, és a publikum könnyezik. Illetlenség lenne mai szemmel eleink naiv meghatódásán élcelődni. A siker bizonyára a hazáért aggódó szerzőnek és a magyarul beszélő Marseille-lakóknak szólt, mert a darab ott játszódik.

A forradalmak után, miként Szinnyi írja, visszatért a homeopátiához. Darabját 'Kaufmann von Marseille' címmel Berlinben is bemutatták. 1861-től (Ágai tanúsítja) elméjén egyre inkább elhatalmasodik a melankólia és a megalománia. Fonnyadt karjait herkulesi muszkulus-kötegekként mutogatja, a legnagyobb lángelmének képzele magát, a hugologia, a hugosophia, a hugologika, a jus hugoicum badar fogalmainak a megalkotója, cantomimikát, cantopantomimikát játszik – az ugratók nagy derűtségére. A német–magyar–francia hármas nyelvkeverék sajátságos poétájának 1877-ben eszébe jutott, hogy Itáliát még nem hódította meg. Pártfogóitól pénzt szerzett, Milánóba utazott, ahol november 13-án végképp letette a lantot.

Doktor Hahnemann és Victor Hugo bécsi–pesti helytartója olasz földön pihen. Az egykori szabadságharcos, homeopata, drámaíró után annyi anekdota maradt, hogy fele is elég lenne e fura orvosfigura nevének a megjegyzéséhez.

